DANA BUCERZAN

COEZIUNE ŞI COERENŢĂ ÎN POEZIA LUI ION VINEA

1. Cel mai potrivit concept pentru a exprima acea foarte caracteristică trăsătură care face ca succesiunea de propoziţii „să fie un text" este ceea ce am putea numi *textualitate.* Această proprietate îl face să fie ceea ce este, în loc de a fi un şir de propoziţii cărora nu le putem atribui o semnificaţie globală. Întârzierea în studierea acestei probleme se datorează probabil faptului că succesiunea de enunţuri nu pare întotdeauna să respecte constrângerile morfologico-sintactice în cel mai strict sens al cuvântului. Totuşi, impresia că între frazele care se succed există o continuitate logică şi referenţială trebuie să-i convingă pe lingvişti că proprietăţile prin care aceasta se defineşte se bazează, înainte de toate, pe mijloace lingvistice de realizare, care le codifică şi le fac să poată fi înţelese şi ulterior decodificate şi analizate[1]. Chiar dacă suntem de acord că o anumită succesiune de propoziţii devine text datorită proprietăţii de *textualitate,* problema rămâne aceeaşi, deşi este exprimată în alţi termeni. În acest caz, ce este *textualitatea?* Cum poate fi aceasta definită riguros şi care ar putea fi criteriile stabilirii ei? Beaugrande şi Dressler[2] defineau textul drept o ocurenţă comunicativă care trebuie să se conformeze în mod obligatoriu unor standarde ale textualităţii, în număr de şapte. Cei doi autori americani afirmau că, dacă unul dintre ele nu este satisfăcut, textul este noncomunicativ şi, în consecinţă, devine nontext. Cele şapte standarde care trebuie satisfăcute sunt: coeziunea, coerenţa, intenţionalitatea şi acceptabilitatea, situaţionalitatea, informativitatea şi intertextualitatea. După cum se poate observa şi din această simplă enumerare, *coeziunea* şi *coerenţa* sunt pe primele locuri, ceea ce demonstrează importanţa care le este acordată în definirea textualităţii.

1. 1. În cele ce urmează, nu intenţionăm să ne concentrăm asupra problemei mult mai generale a textualităţii, ci asupra a două dintre „componentele" sale, şi anume *coeziunea* şi *coerenţa,* detaliind-o în special pe prima dintre ele. Petöfi

[1] Sorin Stati, *Le transphrastique,* Paris, Presses Universitaires de France, 1990.

[2] Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler, *Introduction to Text Linguistics,* London and New York, Longman Linguistics Library, 1981.

DACOROMANIA serie nouă, I, 1994-1995, Cluj-Napoca, p. 187-200

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

și Olivi[3] defineau, pe lângă *coeziune* ca formă de continuitate (care exprimă faptul că nici o unitate compozițională textuală nu poate exista în afara relației cu cel puțin o altă unitate textuală în mod textual și/sau compozițional și că fiecare ocurență trimite la cel puțin o altă ocurență) în planul subcomponentului *dictum* al textului (deci al semnificatului textual), și *conexitatea* (ca formă de continuitate în planul semnificantului textual), ceea ce presupune o reprezentare a secvenței textuale în simboluri lingvistice consacrate, reprezentare care servește ca vehicul al semnificantului[4]. Tot în legătură cu conceptul de *continuitate* sunt folosite conceptele de *compoziție* (organizarea ierarhică a constituirii textului, și anume faptul că din constituenții elementari independenți se organizează unități compoziționale de complexitate variabilă) și *textură (pattern*-ul ce trebuie găsit în constituirea textului, care apare din repetiția elementelor de vehiculum la orice nivel al ierarhiei compoziționale).

1. 2. *Coeziunea*[5], asociată nivelului superficial al textului, este capacitatea elementelor verbale explicite co-prezente de a realiza legături intratextuale de sens. Deci, este vorba, înainte de toate, de un concept ce aparține sintactico-semanticii și nu pragmaticii, pentru că se referă la relațiile care apar într-un text și care îl fac să fie ceea ce este. De fapt, *coeziunea* se produce de fiecare dată când interpretarea unui element prezent în text depinde, parțial sau total, de interpretarea altuia, prezent și el în același text. Două elemente astfel corelate sunt considerate integrate unui text. Fenomenul coeziunii există atât frazal, cât și intratextual, pentru că (1) mecanismele întrebuințării unor elemente cum ar fi conectivele gramaticale sau morfemele de relație au nevoie de un cadru de manifestare superior frazei; (2) examinarea relației dintre două elemente nu poate evita examinarea raporturilor paradigmatice în care fiecare element în parte este angajat; (3) există fenomene lingvistice frazale care nu pot fi explicate fără a face apel la teoria referinței.

Am afirmat despre *coeziune* că ar fi un element care aparține domeniului sintactico-semanticii. Această afirmație ar putea fi făcută și altfel: *coeziunea* este o relație dintre un element prezent în text și un alt element care este crucial pentru interpretarea sa, indiferent dacă acest element este legat prin mijloace structurale de primul sau nu. De ce apare în discuție conceptul de *structurare* în acest context? Structurarea ar putea fi definită ea însăși ca o relație unificatoare

[3] S. Janos Petöfi and Terri Olivi, *Understanding Literary Text*, în *Comprehension of Literary Discourse* (ed. by Dietrich Meutsch and Reinhold Viehoff), Berlin, New York, Walter de Gruyter, p. 190-225, 1989.

[4] Carmen Vlad, *Sensul, dimensiune esențială a textului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 71.

[5] *Ibidem*, p. 71.

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

şi, astfel, toate mărimile gramaticale sunt automat coezive pentru că sunt structurate.

„Stabilitatea" unui text ca sistem este susţinută prin intermediul unei continuităţi de ocurenţe[6]. Beaugrande şi Dressler definesc noţiunea de continuitate prin faptul că variatele ocurenţe din text şi situaţiile lor de utilizare sunt legate între ele: mai exact, fiecare este astfel un instrument al accesului la cel puţin o altă ocurenţă, cel mai evident exemplu al acestui fenomen fiind sintaxa, care impune anumite modalităţi de organizare la suprafaţa textului. Întrucât mintea umană nu poate stoca material în cantitate infinită, trebuie să existe un sistem bazat pe opţiuni şi modele mai limitate, în interiorul căruia să se poată opera. Din această cauză, coeziunea în interiorul unei fraze sau propoziţii este mai evidentă decât coeziunea dintre două sau mai multe unităţi de tipul frazei. Indiferent cum ar fi pusă problema, rămâne valabilă întrebarea cum şi în ce ordine sunt create şi construite aceste legături.

În literatura de specialitate, opiniile sunt însă mult mai diversificate. Emanuel Vasiliu[7] „demontează" sistemul mărcilor de coeziune prezentate de Beaugrande şi Dressler, demonstrând că acestea nu sunt sintactice, cum ar trebui să fie conform definirii lor, ci semantice, în această situaţie ele trebuind să fie mai degrabă mărci ale coerenţei. Concluzia sa este că textul nu poate fi nicidecum definit în termeni sintactici sau, cu alte cuvinte, nu se poate construi o sintaxă pe baza căreia să se discearnă între texte şi nontexte. Deci, în opinia autorului citat, nu se poate da o definiţie sintactică a textualităţii.

1. 3. În cele ce urmează, vom urmări câteva dintre modalităţile de realizare a coeziunii; Halliday şi Hassan[8] enumeră: *referinţa, reiterarea lexicală, substituţia, elipsa* şi *conjuncţia*, folosind drept criteriu natura relaţiilor coezive (care pot fi relaţii de referinţă, de formă şi relaţii semantice). De ce există două tipuri mari de relaţii coezive, formale şi semantice? Pentru că există două canale pentru recuperarea informaţiei: situaţia şi textul[9]. În viziunea celor doi autori, *referinţa* este o relaţie dintre ceva din text şi altceva care ajută la interpretarea acestuia. Ea poate funcţiona coeziv dacă acest element aparţine textului. Referinţa poate fi endoforică, dacă se referă la ceva care există în text, sau exoforică, dacă trimite în afara lumii textuale, iar cea endoforică poate fi, la rândul ei, anaforică (atunci când se referă la ceva care este prezent anterior în text) sau cataforică (atunci când trimite la ceva ce va urma). *Substitutele* sau *proformele* (discutate sub titlul substituţiei) reprezintă, la rândul lor, o altă

[6] Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler, *op. cit.*, p. 48.

[7] Emanuel Vasiliu, *Introducere în teoria textului*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1990 p. 26.

[8] M. A. K. Halliday, R. Hassan, *Cohesion in English*, Longman, London, 1976, p. 66.

[9] *Ibidem*, p. 305.

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

modalitate de realizare a coeziunii, datorită capacității lor de a înlocui elemente prezente în text[10] și de a le relua prin forme de dimensiuni mai reduse. În general, elementul substituit are aceleași funcții ca și elementul cu care a fost substituit. Heinrich Plett[11] menționează clasele de pro-nume, pro-adjectiv, pro-adverb, pro-grup verbal și pro-enunț. Dezambiguizarea fiecăreia dintre aceste forme se poate face doar dacă se cunoaște co-textul minim necesar și se interpretează corect con-textul în care apare forma respectivă. *Elipsa* ar putea fi corelată cu substituția dacă se acceptă definirea ei ca substituție cu 0. Locul ei este firesc între aceste modalități de realizare a coeziunii, întrucât elipsa lasă un spațiu în structură, spațiu care trebuie „umplut" cu informație care, la rândul ei, trebuie să provină de altundeva. În majoritatea cazurilor, elementul presupus există undeva în text. Halliday și Hassan menționează elipsa nominală, elipsa verbală, cea enunțială etc. Cazul tipic de elipsă este cel anaforic, structura completă apărând înaintea celei eliptice. Elipsa se observă cel mai bine atunci când structurile următoare sunt lipsite de verb.

Printre modalitățile de realizare a coeziunii este enumerată și *reiterarea lexicală* sau *recurența* (cf. Beaugrande și Dressler). Aceasta poate apărea la nivele variate ale textului, dar dacă este neobișnuit de frecventă, efectul imediat este diminuarea informativității. În textul poetic, recurența are o importanță deosebită, fiind adeseori motivată și contribuind de această dată la sporirea informativității. Totuși, există condiția ca expresiile care sunt recurente să prezinte și o identitate de referent, cu alte cuvinte, să se refere la aceeași entitate din lumea textuală sau extratextuală. În cadrul aceleiași probleme, putem vorbi despre *recurență parțială,* în situațiile în care sunt folosite aceleași elemente lexicale de bază, schimbându-le doar clasa gramaticală, ceea ce face posibilă refolosirea unui concept deja activat, adaptându-l unor situații diverse. Întrucât recurența poate prezenta dezavantajul de a diminua informativitatea, pe care l-am menționat deja mai sus, sunt folosite diverse alte modalități cu același scop, având drept rezultat reapariția formelor, dar întrucâtva diferite în conținut. Un exemplu de asemenea situație este *paralelismul,* în care o structură de suprafață apare din nou, fiind „umplută" cu alte cuvinte. Alt fenomen asemănător este *parafraza,* adică recurența unui conținut cu o expresie ușor modificată. Recurența lexicală poate fi forte (sau strictă) și slabă (sau sinonimică)[12]. În general, aceste tehnici sunt folosite pentru a insista asupra unor posibile

[10] Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler, *op. cit.*, p. 49.

[11] Heinrich F. Plett, *Știința textului și analiza de text,* Seria „Semiotică, lingvistică și poetică", București, Editura Univers, 1983, p. 63.

[12] Daniela Rovența-Frumușani, *Remarques sur la cohérence dans le discours scientifique,* în RRL, XXIX, 1984, nr. 2, p. 149-158.

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

echivalenţe sau opoziţii. De obicei, producătorii de texte încearcă să le facă să fie cât mai clare şi de aceea folosesc tehnici coezive care să scurteze şi să simplifice textul de suprafaţă, contribuind însă la eficientizarea sa, ceea ce stă, de fapt, şi la baza folosirii pro-formelor şi a elipsei.

O altă modalitate, extrem de importantă, de realizare a coeziunii textuale este folosirea *conectorilor textuali.* După cum se ştie, gramatica frazei include în categoria conectivelor prepoziţia şi conjuncţia[13]. Ele sunt disociate în funcţie de tipul de relaţii pe care le mediază (subordonare vs. coordonare), precum şi după nivelul la care aceste relaţii se realizează (intrapropoziţional vs. interfrazal). Părerile privind acceptarea sau negarea existenţei conectorilor textuali prezintă o mare diversitate. Dacă unii cercetători susţin necesitatea extrapolării funcţiei conectoare la nivel frazal[14], alţii o clasifică drept nu numai inadmisibilă şi inacceptabilă din punct de vedere teoretic, ci şi inexistentă în practică[15]. Pornind de la premisa că admitem existenţa conectorilor textuali, pot avea această funcţie conjuncţiile, adverbele şi locuţiunile corespunzătoare, dacă satisfac următoarele condiţii[16]: (1) să marcheze o legătură de sens; (2) secvenţele să fie coprezente; (3) nivelul relaţiei să fie transfrazal şi (4) să nu afecteze autonomia sintactică (structurală) a segmentelor respective. Funcţiile pe care le pot avea conectorii textuali[17] pot fi: aditive *(şi, încă),* enumerative *(mai întâi, apoi),* tranzitive *(de altfel),* explicativ-justificative *(căci, adică),* comparative *(astfel, de asemenea),* ilustrative *(de exemplu),* adversative *(dar),* concesive *(totuşi),* cauzativ-consecutiv-conclusive *(deci),* rezumative *(pe scurt),* temporale *(apoi),* metatextuale *(cf. pagina),* opozitiv-rectificative *(de fapt)* etc. Nu trebuie neglijată nici polivalenţa funcţională a multora dintre ele.

2. În cele ce urmează, am ales patru texte poetice din opera lui Ion Vinea, încercând să punem în evidenţă modul în care funcţionează aceste modalităţi de realizare a coeziunii în interiorul lor şi în ce măsură o analiză axată exclusiv pe aceste coordonate ar putea fi relevantă într-un fel sau altul.

Vom sublinia în continuare modalităţile de realizare a coeziunii într-o secvenţă textuală alcătuită din patru texte-ocurenţă poetice.

2. 1. Recurenţă lexicală. Lexemul *ora* se repetă interenunţial în titlul $E0_1$, în $E1_1$, $E3_1$, $E13_4$, şi $E16_4$ şi, intraenunţial, în $E13_4$. Lexemul *zi* apare repetat intraenunţial în $E6_2$ şi interenunţial în $E6_2$ şi $E10_3$. Se poate observa că atât *oră,* cât şi *zi* se pot defini prin sema [+temporalitate]. Lexemul *cântecul* se repetă

[13] Carmen Vlad, *op. cit.,* p. 72.

[14] Sorin Stati, *op. cit.,*p. 157.

[15] *Ibidem,* p. 28.

[16] Carmen Vlad, *op. cit.,* p. 72.

[17] Sorin Stati, *op. cit.,* p. 157-158.

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

intraenunțial în $E5_2$, iar *clopot,* interenunțial în $E2_1$ și $E5_2$, ambele conținând semul [+auditiv]. Lexemul *ochi* (forma *ochii* în text) se repetă intraenunțial în $E2_1$ și $E11_3$, fiind definit prin [+vizual], iar *cer* [+spațial] apare în $E6_2$ și $E11_3$. Lexemul *curat* se repetă în $E2_1$ (intraenunțial) și *rochii* în $E2_1$ și, respectiv, $E16_4$.

Dat fiind că, dintre lexemele care se repetă, două pot fi definite prin sema [temporalitate], două prin [auditiv], unul prin [vizual] și unul prin [spațial], această repetiție nu poate fi pur întâmplătoare. Fenomenul trebuie să aibă consecințe în planul semantic al textului. Un examen din acest punct de vedere ne-a dus la constatarea existenței a patru izotopii, pe care le vom studia mai detaliat: **temporalitate, spațialitate, fenomene vizuale** și **auditive.**

2. 2. În domeniul **recurenței sintactice** (intra- și interenunțiale) putem observa că în $E4_2$ *(O tristețe întârzie în mine/ cum zăboveşte toamna pe câmp)* există două sintagme cu structuri sintactice aproximativ identice: subiect (substantiv în nominativ) + predicat (verb la indicativ prezent) + complement circumstanțial de loc (prepozițional). Tot în $E4_2$ *(și nici un sărut nu-mi trece prin suflet,/ și nici o zăpadă n-a descins pe pământ)* există două sintagme cu structură sintactică identică: subiect (substantiv în cazul nominativ) + predicat (formă negativă) + complement circumstanțial de loc (prepozițional). În $E5_2$, *Cântecul trist, cântecul cel mai trist* reprezintă o sintagmă construită pe baza unui paralelism sintactic: substantiv (nominativ) + atribut adjectival. În $E5_2$, *îl auzi în glasul* [*sterp*] *al vrăbiilor/ și răspunde din umilința tălăngilor* sunt structuri sintactice aproape identice, constituite din predicat + complement indirect + [atribut adjectival] + atribut substantival genitival. În $E6_2$, *între arborii neajunși la cer,/ între apele care-și urmează albia,/ între turmele ce-și pasc soarta pe câmp/ și între frunzele care se dau în vânt* sunt structuri construite dintr-un complement circumstanțial de loc + subordonate atributive (în afară de primul vers, care conține totuși un atribut). În $E13_4$, intraenunțial, sintagma *orei de veghe, orei de șoapte* este constituită din două structuri identice din punct de vedere sintactic: substantiv în cazul genitiv, având funcția de atribut substantival genitival + atribut substantival prepozițional.

Elipsa ca modalitate de realizare a coeziunii este aproape absentă (în $E2_1$ există o structură eliptică de verbul copulativ *a fi),* la fel și substituția prin proforme (există o situație în $E9_3$ – *palida-i* – și o situație în $E16_4$ – *steaua din fund o văd cum se stinge),* fie ea anaforică sau cataforică. Cât despre conectorii textuali, aceștia sunt de asemenea slab reprezentați: există două situații, în $E8_3$ *(și tainic, ca-n chilii de închisoare, Pătrunde-ncet)*și în $E9_3$ *(și-n calmul blond de raze-mprăștiate/ Miresme de corole re-nviate/ Plutesc).*

3. În debutul acestei lucrări, am asociat noțiunea de **coeziune** (ca proprietate ce ajută la stabilirea unor relații de sens explicite) la cea de **coerență, ca**

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

mecanism ce permite actualizarea relațiilor dintre unități textuale și informații dintr-o lume posibilă. Pentru că am mai menționat opiniile susținute de Beaugrande și Dressler[18], și anume că acest concept se referă la căile prin care componenții lumii textuale (i. e. configurația conceptelor și a relațiilor care stau la baza suprafeței textului) sunt mutual accesibili și relevanți, ne vom referi la ele și în această situație. Conceptul este un conținut cognitiv care poate fi recuperat și activat cât mai unitar în memoria semantică a locutorului. Relațiile sunt legăturile dintre conceptele care apar împreună în lumea textuală. Relațiile de coerență pot fi de tipul *cauzalității, temporalității* sau *agentivității.* Această definiție a coerenței evidențiază faptul că (1) textul nu are sens în el însuși, ci mai degrabă prin interacțiunea cunoștințelor oferite de el cu cunoștințele stocate în memoria semantică a locutorilor despre lume și că (2) deopotrivă coeziunea și coerența sunt proprietăți care pornesc, în primul rând, de la examinarea textului însuși.

Coerența se situează printre mecanismele de bază care asigură articularea sensului; ea este o proprietate semantico-pragmatică ce contribuie la referențializarea textului prin activarea unor câmpuri semantice, la activizarea aleatorie a unor legături locale sau temporale și la globalizarea sensului[19]. Emanuel Vasiliu[20] considera că, pentru a putea defini conceptul de coerență, trebuie stabilit mai întâi ce este „sensul" unui text. În același timp, autorul citat afirmă că, deși este îndeobște acceptat în literatura de specialitate faptul că o secvență de propoziții este text dacă și numai dacă este coerentă, nu s-a putut ajunge la o definire exactă a conceptului. Coerența nu se reduce doar la coreferință, la existența unei structuri profunde sau la posibilitatea de rezumare, și concluzia este că, în termeni strict semantici, nu există și deci nu poate fi definit conceptul de coerență, acesta aparținând în exclusivitate pragmaticii.

Din cele de mai sus s-a putut observa că, dacă o discuție asupra modalităților concrete de realizare a coeziunii în această secvență textuală ar putea să nu fie relevantă pentru analiza poetică, trebuie să încercăm o altă cale, care ne-a fost indicată chiar de materialul analizat. Atunci când am discutat **recurența lexicală,** ne-am pus întrebarea dacă este întâmplătoare recurența unor anumite lexeme sau dacă aceasta ar putea fi un indiciu al existenței unor izotopii care sunt de ajutor în decodarea textelor. Oricum ar fi formulată întrebarea, este evident că s-a trecut deja din domeniul **coeziunii** în cel al **coerenței.**

[18] Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler, *op. cit.*, p. 4.

[19] Carmen Vlad, *op. cit.*, p. 117.

[20] *Op. cit.*, p. 60.

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

3. 1. Temporalitate

Lexeme	Sintagme
oră	*ora fântânilor* $E0_1$
oră	*oră de liniști stelare* $E1_1$
oră	*ora fântânilor lunii* $E3_1$
oră	*orei de veghe* $E13_4$
oră	*orei de șoapte* $E13_4$
oră	*orele în rochii de umbră mor fără zvon în golul din inimă* $E16_4$
zile	*seninătăți de zile* $E10_3$
zi	*zi cu zi* $E6_2$
veri	*apuse veri* $E10_3$
toamna	*zăbovește toamna* $E4_2$
asfințit	*clopotul din asfințit* $E5_2$
iară	*iară vin* $E9_3$
întârzie	*o tristețe întârzie în mine* $E4_2$
zăbovește	*zăbovește toamna pe câmp* $E4_2$
re-nviate	*corole re-nviate* $E9_3$

Am împărțit lexemele ce conțin sema [+temporalitate] în două grupe. Prima grupă conține diversele forme flexionare ale cuvântului *oră,* cu sintagmele asociate. A doua grupă conține lexemele care posedă sema [± temporalitate] și deci contribuie la definirea izotopiei.

- *oră de liniști stelare* $E1_1$ [+temporal] [+nocturn] [+auditiv] [+spațial]
- *ora fântânilor* $E0_1$ [+temporal] [+spațial]
- *ora fântânilor lunii* $E3_1$ [+temporal] [+nocturn] [+spațial]
- *orei de veghe* $E13_4$ [+temporal] [+nocturn] [±tanatic]
- *orei de șoapte* $E13_4$ [+temporal] [+nocturn]
- *orele în rochii de umbră mor fără zvon în golul din inimă* $E16_4$ [+temporal] [+nocturn] [+vizual] [+auditiv] [+spațial]

Am considerat importantă examinarea acestor sintagme din două motive: (1) volumul de poezii se intitulează *Ora fântânilor* ($E0_0$), la fel ca și unul dintre textele-ocurență, ceea ce demonstrează importanța acordată lexemului *oră* și (2) analiza recurenței lexicale a demonstrat clar că acest lexem se repetă cel mai des. În plus, analiza sintagmelor asociate relevă și faptul extrem de important că ele par să fie sinteze ale celor patru izotopii discutate. O trăsătură comună a tuturor „orelor" este că sunt „ore de noapte" [+nocturn], cele care nu sunt definite în mod explicit astfel dobândind sema în cauză sub presiunea contextului. Ele aparțin deci unui domeniu al nocturnului și al selenarului. Trebuie să remarcăm

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

că acest nocturn nu trebuie văzut neapărat în opoziţie cu solarul, întrucât, aşa cum vom discuta la capitolul fenomene vizuale, şi soarele este văzut ca filtrat şi neclar (v. $E7_3$), tocmai pentru că se asociază acestei selenarităţi.

Sintagma *ora fântânilor lunii* este de o importanţă crucială pentru înţelegerea universului poetic în care ne situăm. Prin prezenţa lexemului *fântână* (= apă = reflexie = oglindă = viziune dublă) credem că textul conţine în mod evident o atitudine faţă de lume şi expresia ei poetică. Fântâna nu este doar *o pânză de apă ce reflectă o imagine,* ci şi *o pânză de apă aflată la adâncime considerabilă, la care se poate ajunge* (cf. *DA,* tomul II, partea I, Bucureşti, 1934 (s. v. **fântână**), fiind deci (1) izvorâre din adâncuri, [+emergenţă] şi (2) adâncime, mai greu observabilă. Această *oră a fântânilor lunii* este în acelaşi timp şi *oră de linişti stelare,* ceea ce ne conduce în mod direct de la imaginea adâncimii şi profunzimii la o proiecţie cosmică, oferindu-ne astfel o altă perspectivă; deci, de la o imagine punctiformă (a unui spaţiu concentrat) la deschiderea inevitabilă spre imensitatea cosmică necunoscută *(fără nume).*

Tot în acest context, trebuie să remarcăm faptul că ultima sintagmă discutată reprezintă o sinteză a celor patru izotopii. Nu am mai observat o asemenea sinteză în secvenţa textuală discutată, ceea ce demonstrează încă o dată ponderea mare a lexemului *oră* şi a sintagmelor asociate în arhitectura textuală.

În privinţa celorlalte lexeme care conţin sema [+temporalitate], care aparţin deci celei de-a doua grupe, trebuie să remarcăm valoarea lor generalizatoare. Mai întâi, toate se referă la unităţi cosmice de măsurare a timpului, ceea ce exclude posibilitatea unei situări temporale exacte. În multe situaţii, este preferată forma de plural (aşa cum vom observa şi la definirea spaţiului), ceea ce sporeşte substanţial efectul de nedeterminare temporală.

3. 2. Spaţialitate

Lexeme		Sintagme
lumi	*(în) mine*	*lumi fără nume* $E1_1$
largul	*(prin) suflet*	*largul în ambru şi-n jar* $E1_1$
Thalassa	*(lângă) tâmplă*	*Thalassa-n ritmuri apune* $E1_1$
(pe) câmp	*(în) golul*	
(pe) pământ		
(pe) întinderea		*pe întinderea stepelor* $E6_2$
(între) arborii		
(între) apele		
(între) frunzele		
(ca-n) chilii		
(-n) larguri		
(în) calmul		*în calmul blond de raze* $E9_3$

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

(în) drum
(în) perdele
pustiul
(din) fund
(în) vaguri
(în) undă
(prin) neguri
[– uman] [+ uman]

Am departajat lexemele care conțin sema [+spațial] în două grupe, ținând seama de prezența în funcția sintactică de complement circumstanțial de loc a unor construcții ce țin de definirea eului liric. Dacă asociem acestui fapt observațiile că, din 19 sintagme [– uman], 7 sunt construite cu prepozițiile *în/între* + substantiv în cazul acuzativ, numărul plural, devine din nou evident că și spațiul este vag și imprecis definit. 10 din cele 19 construcții sunt formate cu prepozițiile *în/între* (accentuând sensul de [spațialitate] + [interioritate]), 3 cu prepoziția *pe*, 1 cu prepoziția *prin*, 1 cu *din* și 4 sunt construcții neprepoziționale. Deci, aceeași tendință pe care am discutat-o la prima izotopie se manifestă și aici, și anume preferința pentru absența unei delimitări exacte, balanța înclinând în favoarea nedeterminării. De asemenea, cele patru sintagme care definesc eul liric [+uman] [+subiectivitate] sunt la singular, în antiteză cu preponderența pluralelor la sintagmele și lexemele [-uman] [-subiectivitate].

3. 3. Auditiv

Lexeme		Sintagme
Nominale	Verbale	
în ritmuri [– uman]		*în ritmuri apune* $E1_1$
clopote [– uman]		
rugăciunii [± uman]	*șoptește* [± uman]	*șoptește prin umbre* $E3_1$
cântecul [– uman]	*răspunde* [± uman]	*rugăciunii netălmăcite* $E3_1$
clopotul [– uman]	*geme* [± uman]	*cântecul trist, cântecul cel mai trist* $E5_2$
glasul [– uman]	*aud* [+uman]	
cuvinte [+uman]		*glasul sterp al vrăbiilor* $E5_2$
veste [± uman]		
(fără) zvon [– uman]		

Majoritatea lexemelor care conturează această izotopie, conținând sema [+auditiv], se caracterizează și prin prezența semei [uman] ([– uman] – 6 din 13 și [±uman] – 5 din 13), doar două fiind [+uman]. În cadrul acestei izotopii, ceea ce s-ar caracteriza prin [+uman] [+auditiv] ar trebui, pentru a fi un *logos* (definit

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

ca un limbaj structurat pe baze logice), să fie implicit şi [+articulat]. Ceea ce apare în acest context (şi anume [– uman] [+auditiv] [– articulat]), este eventual [+natural] şi poate fi definit drept *melos*.

Este de remarcat faptul că trei dintre verbele la mod predicativ *(şopteşte, răspunde* şi *geme)* ar putea fi [+uman] într-un alt context, dar ele se cuplează intrapropoziţional cu subiecte [– uman], ceea ce le activează şi lor sema [– uman], un argument în plus pentru a opta pentru absenţa unui logos şi, implicit, a capacităţii de a stăpâni universul prin intermediul său. Acest univers scapă de sub control (după cum vom mai argumenta) tocmai datorită absenţei unui subiect [+uman] care să încerce să îl stăpânească şi să îl organizeze prin intermediul vorbirii.

3. 4. Vizual

Lexeme		Sintagme
umbre [– uman]	*ochii* [+uman]	*şopteşte prin umbre* $E3_1$
neguri [– uman]	*ochii* [+uman]	
se-ntunecă [-uman]	*privesc* [+uman]	*privesc spre cer* $E11_3$
se stinge [– uman]	*văd* [±uman]	
pălind [– uman]		*pălind orele în rochii de umbră mor*
umbră [– uman]		*fără zvon în golul din inimă* $E16_4$
apune [– uman]		*în ritmuri apune* $E1_1$
ambru şi jar [– uman] [– luminozitate]		*largul în ambru şi-n jar e* $E1_1$

După cum se poate observa, toate lexemele care au sema [– uman] au şi sema [– luminozitate]. Fiind [– uman], ele sunt [+natural], ceea ce înseamnă că această izotopie ne prezintă o nouă descriere a universului natural, care se poate caracteriza prin [-luminozitate], asociată cu domeniul nocturnului, care s-a dovedit a fi cel preferat şi în alte situaţii. Această obscurizare a viziunii sugerează şi situarea undeva între tărâmul realităţii şi cel al imaginarului, aparţinând unei zone a crepuscularului şi, într-o oarecare măsură, a declinului.

3. 5. În cele ce urmează, vom încerca să redefinim universul poetic din perspectiva celor patru izotopii deja discutate. Momentul preferat al ciclului solar este noaptea, un timp al zilei caracterizat prin [+nocturn], iar din punct de vedere vizual, prin [+obscurizare]. Mai mult, acest moment nu are nimic din concreteţea sa terestră, ci dimpotrivă, este unul larg, generalizator, cosmic. Spaţiul este de asemenea indecis, [+obscur] din punct de vedere vizual, iar din punct de vedere auditiv, imposibil de stăpânit prin intermediul unui limbaj articulat. Avem de-a face aşadar cu un univers al vagului şi impreciziei. De asemenea, s-a putut observa ocurenţa redusă a semei [+uman], care apare în

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

majoritatea situațiilor doar sub presiunea contextului. Trebuie de asemenea să remarcăm prezența sintagmelor care sintetizează cele patru izotopii:

$E1_1$ *în ritmuri apune* [auditiv] + [vizual]
$E3_1$ *șoptește prin umbre* [auditiv] + [vizual]
$E13_4$ *orei de șoapte* [temporal] + [auditiv]
$E5_2$ *clopotul din asfințit* [auditiv] + [temporal]
$E1_1$ *largul în ambru și-n jar* [spațial] + [vizual]
$E10_3$ *seninătăți de zile* [vizual] + [temporal]
$E16_4$ *orele în rochii de umbră mor fără zvon în golul din inimă* [temporal] + [vizual] + [auditiv] + [spațial]

3. 6. Această viziune asupra universului este susținută și de numele proprii care apar în secvența textuală în discuție. Ele sunt doar *Thalassa* și *Cythera*. Folosirea lor accentuează nedeterminarea spațio-temporală prin nota de rezonanță mitologică.

3. 7. Următoarele verbe au funcția de predicat în secvența textuală discutată:

IND. PREZ. III sg.	PREZ. III pl.	PREZ. I sg.	PREZ. I pl.
e	*trec*	*vreau*	
apune	*urmează*	*aud* [+auditiv]	
e	*pasc*	*văd* [+vizual]	
șoptește	*se dau*	----------	
întârzie	*plutesc*	PREZ. II sg.	PREZ. II pl.
zăbovește	*vin*		
	să (ne)-mpre-	*auzi* [+auditiv]	
	soare	–	
trece	*dispar*		
vine	*poartă*		
răspunde	*urmăresc*		
e	*privesc*		
doare	*par*		
răsare	*străbat*		
pătrunde	*mor*		
s-așterne			
geme			
tresare			
se-ntunecă			
se stinge			

IND. PERF. COMP.			
a descins			

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

După cum se poate observa din acest tabel, secvenţa textuală conţine 36 de verbe predicative şi prima trăsătură frapantă a acestui inventar este majoritatea covârşitoare a verbelor la modul indicativ, timpul prezent, persoana a treia, singular şi plural (32), doar unul fiind la timpul perfect compus. Desigur, fiind vorba despre poezie, este ciudată absenţa aproape totală a persoanei a doua şi, mai ales, ocurenţa foarte redusă a verbelor la persoana întâi singular sau plural (4). Credem că opţiunea pentru persoana a treia ţine de aceeaşi tendinţă de obiectivare a viziunii pe care am mai observat-o şi în alte situaţii. De asemenea, este neobişnuită folosirea cu o deosebită frecvenţă a timpului prezent (modul indicativ); deşi definit în general de gramatici ca timp al certitudinii, se menţionează şi alte sensuri (valori) ale prezentului indicativ, iar poeticile remarcă frecvenţa prezentului cu valoare atemporală sau prezent al sincronizării continue cu actul rostirii.

Considerăm că apartenenţa a două dintre verbele la persoana întâi la două dintre izotopiile discutate mai sus **(vizual** şi **auditiv)** reprezintă un nou argument în favoarea considerării acestora drept date fundamentale ale unei posibile lecturi.

4. Am discutat atât probleme ridicate de analiza coeziunii, cât şi de cea a coerenţei. Secvenţa textuală a fost abordată fără prejudecăţi „critice", recurgându-se doar la soluţii textologice. Din analiză a reieşit că avem de-a face cu un text slab coeziv: cazurile de recurenţă lexicală sau sintactică nu sunt foarte numeroase, elipsa este aproape absentă şi există doar doi conectori textuali. Deci, „suprafaţa" textului nu oferă prea multe indicii analizei şi, implicit, o interpretare bazată în exclusivitate pe analiza coeziunii textuale nu conduce prea departe. Deşi puţine, indiciile permit însă pătrunderea într-un domeniu total diferit de cel al **coeziunii** definite drept capacitatea elementelor verbale co-prezente de a realiza legături intratextuale de sens, şi anume în cel al coerenţei, definită ca mecanism ce permite actualizarea relaţiilor dintre unităţi textuale şi informaţii dintr-o lume posibilă. Puţinele cazuri de recurenţă lexicală (tocmai numărul lor redus sugerează importanţa pe care o au în arhitectura textului) au condus la identificarea a patru izotopii, ceea ce reprezintă o cale mai profitabilă de interpretare a textului şi pentru definirea acelui spaţiu unic pentru fiecare poet în parte. O analiză şi mai apoi o interpretare bazate exclusiv pe problemele coeziunii textuale nu pot fi fructuoase pentru înţelegerea unui univers poetic decât dacă se împletesc cu analiza coerenţei textuale, aceste două „mărci" ale textualităţii neputând fi separate complet. Totuşi aceasta este doar o primă etapă a demersului, şi anume analiza semantică a textului. Este fără discuţie necesară interpretarea poetică a textului sau lectura sa semiotico-critică, preconizată la un stadiu ulterior.

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)

ANEXĂ

SECVENȚĂ TEXTUALĂ ALCĂTUITĂ DIN PATRU TEXTE-OCURENȚĂ[21]

$E0_1$ Ora fântânilor/ $E1_1$ Oră de liniști stelare,/ clar semn de lumi fără nume,/ largul în ambru și-n jar e,/ Thalassa-n ritmuri apune./ $E2_1$ Vocile sfânt de curate, frunțile pure și ochii,/ cugetul gol și curat e,/ clopote când legănate/ trec în nunteștile rochii./ $E3_1$ Ora fântânilor lunii,/ – înger – șoptește prin umbre/ vorbele rugăciunii/ netălmăcite și sumbre.

$E0_2$ Declin/ $E4_2$ O tristețe întârzie în mine/ cum zăbovește toamna pe câmp,/ și nici un sărut nu-mi trece prin suflet,/ și nici o zăpadă n-a descins pe pământ./ $E5_2$ Cântecul trist, cântecul cel mai trist vine cu clopotul din asfințit, /îl auzi în glasul sterp al vrăbiilor/ și răspunde din umilința tălăngilor./ $E6_2$ E toată viața care doare așa,/ zi cu zi pe întinderea stepelor,/ între arborii neajunși la cer,/ între apele care-și urmează albia,/ între turmele ce-și pasc soarta pe câmp/ și între frunzele care se dau în vânt.

$E0_3$ Sonet/ $E7_3$ Suprema floare-a toamnei-ntârziate,/ Răsare-n nesfârșiri pălitul soare./ $E8_3$ Și tainic, ca-n chilii de închisoare, Pătrunde-ncet prin neguri sfâșiate./ $E9_3$ S-așterne-n larguri palida-i ninsoare/și-n calmul blond de raze-mprăștiate/ Miresme de corole re-nviate/ Plutesc, și iară vin să ne-mpresoare./ $E10_3$ Ca un surâs pe buzele de moartă/ Seninătăți de zile ce dispar,/ Apuse veri, azuru-n undă-i poartă./ $E11_3$ Și ochii triști ce urmăresc himera/ Privesc spre cer, la norii care par/ Galere roze-n drum către Cythera.

$E0_4$ Vigie/ $E12_4$ Geme sub ziduri duhul adâncului,/ Prinsul fior tresare-n perdele./ $E13_4$ Ce cuvinte mai străbat pustiul/ orei de veghe, orei de șoapte?/ $E14_4$ De un adio gândul se-ntunecă./ $E15_4$ Vreau candelă lângă tâmplă, de liniște, veste de mult, sau numai o frunză, o amintire, una singură./ $E16_4$ Aud în vaguri povestea vântului,/ Steaua din fund o văd cum se stinge, și pălind orele în rochii de umbră/ mor fără zvon în golul din inimă.

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu"
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

[21] Ion Vinea, *Opere*, I. Ediție critică și prefață de Elena Zaharia Filipaș, București, Editura Minerva, 1984.

BDD-A1946 © 1994-1995 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:51 UTC)